

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Стоянка Цвяткова Желева-Попова, д.м.,

Член на Научно жури определено с Решение на Факултетния съвет на Факултет „Обществено здравеопазване“ към МУ-Варна (Протокол № 156/20.11.2020) и Заповед № Р-109-556/01.12.2020г. на Ректора на МУ-Варна, рецензент съгласно Протокол №1/11.12.2020г. от Първо заседание на НЖ.

Относно: Дисертационен труд на тема „Комплементарна и алтернативна медицина-развитие и място в Българското здравеопазване“ за присъждане на ОНС “Доктор” в област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление: 7.1. Медицина и научна специалност: „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“ на д-р Искра Станева Капинчева

Научен ръководител: доц. Десислава Ванкова, д.м.

Данни за процедурата

Процедурата по разработване и представяне на дисертационния труд и обучението в докторската програма отговаря напълно на нормативната уредба:

Със заповед на Ректора на МУ-Варна Р-109 – 113 /07.03.2019г. д-р Искра Капинчева е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка за присъждане на ОНС “доктор” по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“. Представен е протокол за успешно положен изпит за докторантски минимум от 25.10.2019 г., в изпълнение на Заповед Р-109-303/03.10.2019 г. на Ректора на МУ – Варна. На основание решение на катедрен съвет на катедрата по Социална медицина и организация на здравеопазването за готовността за публична защита и предложение за Научно жури от 29.10.2020г. и решение на ФС на ФОЗ - Протокол № 156/20.11.2020, д-р Искра Капинчева е отчислена с право на защита със Заповед на Ректора на МУ-Варна № Р-109-556/ 01.12. 2020г.

Представен е целия пакет административни документи предвидени в Закона за развитие на академичния състав.

Биографични данни и кариерно развитие

д-р Искра Капинчева е възпитаничка на IV ЕГ „Фредерик Жолио Кюри“ с преподаване на френски език - гр. Варна. През 1988г. завършва МУ-Варна, специалност „медицина“. Има придобита специалност по „Социална медицина и здравен мениджмънт“. Професионалната ѝ реализация започва като терапевт в Поликлиника-гр. Дългопол. В периода 1995 – 2008г. е главен експерт към НЦОЗ

- ръководител на Музея по история на здравеопазването – гр. Варна. От 2004г. практикува хомеопатия, което е подкрепено от многобройни специализации и придобити Дипломи за лекар-хомеопат на ЦОРХ-България, МУ-София и Европейския комитет по хомеопатия, участия в международни семинари. Завършва курс по медицински цигун в Международен университет по традиционна китайска медицина в Тяндзин, Китай. Преподавател е по класическа хомеопатия и шуслерови соли към Немския хомеопатичен съюз.

Член е на Асоциацията на лекарите-хомеопати, на Политическия подкомитет на Европейския комитет по хомеопатия, Национално дружество по история на медицината.

Ползва свободно френски, руски и английски езици.

Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд, разработен от д-р Искра Капинчева, е в общ обем от 130 страници, вкл. две приложения. В методологично и композиционно отношение е построен според приетите стандартните изисквания в направлението, включващ: Въведение, Литературен обзор, Цел и задачи, Методи и дизайн, Резултати и дискусия, Изводи, препоръки и приноси, Използвана литература. Илюстриран е с 2 таблици, 14 фигури и 3 приложения. В началото на дисертационния труд са дадени използваните съкращения, дефиниции и основни термини в дисертационния труд, което улеснява възприемането на съдържанието.

Библиографската справка включва 232 литературни източника (97 на кирилица и 135 на латиница). От цитираните източници са от доста широк времеви интервал – от 40-те години на XX век до 2020г., което е продиктувано от целите на проучването. Библиографската справка е коректно представена.

Оценка на актуалността на темата.

Фактори от различен характер, свързани със слабости в организацията на здравеопазните системи, безсилието на медицината при определени състояния (въпреки колосалния ѝ напредък), съвременната фармакомания, ориентацията на много, предимно млади хора, към природосъобразен живот, засилването на „зелените“ движения сред човешките общности и други, възраждат интереса и нарастващото търсене на неконвенционални методи на лечение не само в България, но и в световен мащаб.

Все по-широкото практикуване на медицината, придобилата наименованието „комплементарна и алтернативна“ е обвързано с много неизвестни относно разпространеността и причините да бъде търсена, ефективността и безопасността на нейното прилагане, квалификацията на практикуващите я лица.

От друга страна редица исторически възникнали и развили се традиционни методи на лечение са доказали своите позитивни лечебни практики. Могат ли те да бъдат пренесени в конвенционалната медицина, да се използват като допълващи, възможна ли е интеграция между тях и до каква степен?

Отговор на тези и други въпроси може да се даде само чрез представяне на научни доказателства. Те обаче на този етап са твърде оскъдни. Възниква потребността натрупаният терапевтичен опит в областта на КАМ да бъде анализиран с научни методи. СЗО подкрепя разработването на местни и регионални политики, свързани с КАМ и традиционната медицина, което е невъзможно без съответните научни данни.

Със замисъла си да насочи вниманието към тези въпроси у нас, изследвайки историческото и научно развитие на комплементарната и алтернативна медицина, и нейното място в българското здравеопазване чрез събиране и обобщаване на научна литература и официални документи, на натрупания практически опит в областта, настоящата дисертационна разработка е актуална, значима, привлекателна и провокативна.

Литературен обзор

Литературният обзор (ЛО) мога да определя като концептуален по отношение на КАМ и свързаните с нея понятия, методи и подходи. Базиран е на научна литература, официални източници и нормативни документи, структуриран в 4 части.

Въвеждащата в ЛО **първа част** представя дефинирането, произхода и развитието на концепцията за КАМ. Основно е разгледан пан-европейският изследователски проект SAMbrella от 2010 година, който служи като методологична основа на изследванията в областта на КАМ. Представени са задачите на проекта SAMbrella, целящи постигане на консенсус с терминологията, хармонизиране на методичните подходи на научните изследвания в областта на КАМ и тяхното насърчаване. Авторката обръща внимание на това, че въпреки значимостта на проекта SAMbrella, обхващащ 12 европейски държави, България не участва в него. Отчитайки повишения интерес към КАМ през последните години, която се разглежда като възможност за посрещане на здравните нужди на европейските граждани и свързаното с това увеличаване на броя научните изследвания в областта, д-р Капинчева приема като свой дълг да съдейства със своето изследване за запълване липсата от данни в тази посока и „картографиране” на България върху европейската карта на SAMbrella.

Значителна част от ЛО е посветен на **видовете терапевтични методи на КАМ**, прилагани в Европа и включени в КАМ-територията съгласно проект SAMbrella (**втора част**). Представени са 14 метода на КАМ с унифицирано по структура описание на тяхната, същност, историческо развитие и съвременно състояние, видни техни преставители, официално признанване, сдружения и асоциации.

Най-голямо внимание дисертантката е отделила на хомеопатията. Изборът е свързан не само с личния интерес на докторантката, но и подкрепен с данни от европейски проучвания, от регистрите на практикуващите неконвенционални

методи, на професионалните организации на ЛХБ, БМХО и на центрoвете за следдипломно обучение по хомеопатия, посочващи последната като най-популярния неконвенционален метод в Европа, в т.ч. и в България. Цитирани са данни за разпространението на хомеопатичната терапия. Впечатляващи са данните на френската здравноосигурителна база-данни за периода 2011-2012 [SNIRAM, 2019] - трима от всеки четирима европейци са запознати, а 29% използват хомеопатично лечение [ECHAMP, 2019]. Посочва се много висок процент (95%) от семейните лекари, дерматолозите и педиатрите изписващи хомеопатични лекарства във Франция, където хомеопатичните прескрипции са 5% от общо изписаните лекарствени форми .

Цитирани са автори на сериозни научни изследвания от последните 15 години, предоставящи доказателства за ефективността на хомеопатията както във ветеринарната, така и хуманната медицина.

Част трета от ЛО е посветена на **общите за КАМ терапии подходи**, които авторката много компетентно разглежда във връзката им със съвременната конвенционална медицина и новото обществено здравеопазване, (като напр. холистичния подход), с промоцията на здраве (салутогенеза, превенция, здравна грамотност и овластяване на пациентите, развитие на лична отговорност и участие в лечебния процес). Други терапевтични подходи се оценяват като положителни, и биха могли да се развият като допълващи към конвенционалната медицина (подпомагане на индивидуалния потенциал на всеки човек да се справя с болестния процес, здравословни и балансирани взаимоотношения между лекуващия и пациента, фокус върху адаптивността и способността на човешкия организъм за справяне с промените и обкръжаващия стрес, за възстановяване на равновесието и чувството за благополучие и здраве).

В четвъртата част от ЛО д-р Капинчева се спира на научните изследвания в областта на КАМ, което свидетелства за широката ѝ осведоменост по въпроса. Отбелязва се, че те в общи линии следват стратегическите насоки дадени от проекта SAMbrella по отношение приоритетни изследователски области, методология и изследователска инфраструктура. Цитирани са изследвания на чужди автори върху потреблението на КАМ-терапии, както и на издирени български автори, докладващи резултати от прилагани методи на КАМ и един дисертационен труд, с които д-р Капинчева е запозната и коректно представя в обзора. Същевременно се констатира, че изследванията в България са крайно недостатъчни за да отговорят на многобройните въпроси, свързани с ползването на алтернативните методи на лечение у нас.

Тук дисертантката акцентира на няколко важни и дискуссионни в литературата въпроси, свързани с прилагането на КАМ, а именно:

- фактори, благоприятстващи разпространението и интегрирането на КАМ

- изследване клиничната ефективност при лечение с КАМ и методите за нейното измерване вкл. и на качеството на живот, свързано със здравето
- развитие на нормативната база в България и гарантиране на безопасност на пациентите при ползване на КАМ.
- обществено финансиране на услугите и включването им в осигурителните системи
- необходимостта от развитие на методологията и специално инструментариум осигуряващи сравнимост, валидност и надеждност на резултатите.
- създаване на научни портали, които са специализирани в областта на КАМ

Това обобщение добре обосновава необходимостта и значението на проучването, представено в дисертационния труд и насочва към неговите цел и задачи.

ЛО като структура и съдържание заслужава висока оценка и показва много добра осведоменост относно научните разработки в световната и национална литература върху разглежданата тема с концентриране върху аспектите, обект на по-нататъшните собствени проучвания. Авторката е запозната детайлно с документите на СЗО, третиращи проблема и базира разработката си на техните препоръки.

Методика

Проучването е базирано на перфектно построена и добре мотивирана методика, представена много подробно, ясно и точно. Основната цел е коректно формулирана: „Да се изследва историческото и научно развитие на КАМ и нейното място в Българското здравеопазване (с акцент върху хомеопатията) и декомпозирана в 5 задачи, изпълнението, на които е същността на проведените изследвания. Формулирани са 3 хипотези.

Използваните методи са адекватни на поставените задачи. Проучването е изградено на основата на Конвергиращ паралелен микс-метод дизайн, включващ събиране, анализиране и миксиране на количествени и качествени данни и се осъществява в три фази. Дизайнът на проучването е много добре онагледно на приложената фиг.5.

През първата фаза е заложено проучване на историческия, международен и национален контекст на КАМ, за което са използвани Историографски метод (историко-медицинско изследване на КАМ-методите в България), документален метод (изследване на нормативни документи, публикации и разработки в областта на КАМ), класически SWOT анализ.

Във втора фаза се планира количествен анализ на данни, получени от обсервационно мултицентрово проучване, чрез стандартизиран въпросник за субективна оценка на здравето - EQ-5D-3L. Формулирани са критерии за включване на участниците в проучването. Заслужава да се оцени познаването и прилагането на инструментариум, валидизиран и доказал предимствата си в глям брой европейски проучвания. Въпросникът е много подробно представен.

Приложен е набор от статистически методи (дескриптивен, корелационен и графичен анализ). Данните са обработени със софтуерен продукт SPSS.

Качествено проучване чрез полу-структурирани интервюта е осъществено в трета фаза. Таргетна група са родители, избрали да лекуват децата си с хомеопатия в период повече от една година.

Докторантката е участвала във всички фази на проучването. Както количественото, така и качественото проучване са съобразени с етичните изисквания и одобрени от КЕНИ на МУ-Варна.

Резултати от собствени проучвания

Акцентирайки върху липсата на достатъчно надеждни данни за създаване на изчерпателен КАМ-профил в България, позволяващи сравнимост с другите държави в Европа, в **IV глава** от дисертационния труд авторката предоставя резултати от собствените си проучвания, като принос за запълване на информацията. Представянето на резултатите е структурирано в 4 части в ред, следващ поставените задачи.

В тази връзка на първо място са издирени и анализирани документи, уреждащи нормативната рамка за практикуване на **КАМ в България** - Закона за здравето (2005г.), където са посочени регламентиранияте неконвенционалните методи за благоприятно въздействие върху индивидуалното здраве; Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина (2007) определящ специфичните изисквания и процедурата за регистриране на хомеопатични препарати и на традиционни растителни лекарствени продукти; Наредби на МЗ, уреждащи правото на практикуване на неконвенционални методи; регистрацията, задълженията и изискванията към дейността на лицата, които практикуват КАМ. Заключение, потвърдено и в доклад на СЗО е, че България е сред държавите-членки, които признават използването на КАМ и са създали законодателство, свързано с прилагането на КАМ, което обаче е недостатъчно или не се спазва. Това има своите негативни последици, като предлагане на нерегламентирани методи, практикуване от хора без нужната квалификация.

Интересна част от дисертацията е историко-медицинското проучване на неконвенционалните методи в България, като освен тези влизащи в рамката на европейския проект SAMbrella, са включени и такива, които отразяват многогодишния лечителски опит, запазен в народните традиции на България (народна медицина, фитотерапия, природолечението и други алтернативни методи с богата вековна история в България). Работата е обогатена с данни за техните изтъкнати представители д-р Петър Димков и д-р Кирил Йорданов, чийто живот и дейност са свързани с Варна, които д-р Капинчева издирва чрез работа върху автентични документи като директор на Музея по история на медицината в гр. Варна, което е личен принос.

Заслужава висока оценка анализът на позиционирането на КАМ в България и българското здравеопазване, като прилага техниката на SWOT-анализа.

Ползвайки външни източници (официални документи на СЗО), както и наши нормативни и други официални документи, и налична научна литература, дисертантката систематизира съвременните глобални и национални фактори на средата, явяващи се възможност или заплаха за развитието на КАМ, и са направени съответните изводи.

Използвайки подходите на КАМ, вторката убедително представя предимствата на практикуваните у нас методи, които ги правят предпочитани пред конвенционалната медицина, с което формира силните страни на КАМ у нас.

Слабите страни в системата на КАМ д-р Капинчева свързва с 3 фактора:
1. Доставчикът (лекарят, лечителят) – неговото образование и компетентност;
2. Ползвателят (пациентът)- неговата отговорност и участие в процеса ;
3. Лечебните средства използване от КАМ.

SWOT-анализът е много добре изпълнен, а Фиг.7 онагледява основните характеристики на КАМ и факторите на средата, в която съществува.

Авторката приема резултатите от SWOT-анализ като основа за разработване на съобразени с националната специфика стратегии за развитие на КАМ и интегриране на методите ѝ с конвенционалната медицина в 3 направления: 1. Колаборативни стратегии (колаборация на КАМ-специалисти с изследователи от конвенционалната медицина); 2. Комуникационни (лобиране за влияние върху нагласите и законотворчеството); 3. Конструктивни стратегии (развитие на КАМ, като част от цялостната структура на здравеопазването в България).

За изпълнение на **четвърта задача** от дисертационния труд е проведено **количествено проучване** сред хронично болни пациенти на 4 хомеопатични практика, отговарящи на предварително заложили критерии по отношение на практикуващите в тях лекари – в градовете Варна, София, Бургас и Велико Търново.

Изследвани са 211 лица, набрани на принципа на първия отзовал се във времевия период юни 2016 г. до декември 2017г. Към стандартизирания въпросник EQ-5D-3L дисертантката е добавила допълнителни въпроси свързани с лечението с КАМ и канали за информацията относно хомеопатията. Осъществено е пилотно проучване с цел тестване на въпросника.

Резултатите дават информация в няколко насоки:

- Те позволяват да се очертае профилът на пациенти с хронични заболявания ползващи хомеопатично лечение. Изводите подкрепят втората хипотеза на авторката относно социално-демографски характеристики на пациентите лекувани с хомеопатия, припокриващи се и с европейския профил. Впечатляващ е високият % на здравни работници сред ползващит хомеопатично лечение.

- Липса на достатъчна информация за хомеопатията в обществото. Насочилите се към алтернативно лечение са получили информация от близкото обкръжение и интернет и само 5,7% от личния си лекар или друг медицински специалист. По-голямата част от пациентите имат нужда от повече информация за хомеопатията (62.6%). Сред участниците съществува усещането, че не само пациентите се нуждаят от повече информация за хомеопатията, но и лекарите.
- Получени са резултати, поткрепящи хомеопатичното лечение: 76% от респондентите оценяват здравето си като „много по-добро“ или като „подобро“ след едногодишно лечение. На неуспешна конвенционална терапия преди да потърсят алтернативна терапия са били над 60% от пациентите, а 30.3% използват хомеопатичната терапия като комплементарна към конвенционалната, а 69.2% (146 пациента) се лекуват само с хомеопатия. Значителен брой (64%) от пациентите се лекуват с хомеопатия продължителни време - повече от 3 години, като те съобщават за по-високо КЖсЗ и в петте изследвани области. Установена е положителна корелация между продължителността на хомеопатичното лечение и самооценка по VAS.

Като част от количественото проучване дисертантката залага и пилотно проучване върху малка група пациенти за проследяване на оценката на КЖсЗ след шест месеца хомеопатично лечение, но постигането на надеждни резултати изисква работа с по-голям брой изследвани пациенти.

Успешното прилагане на EQ-5D-3L-въпросник за самооценка на качеството на живот на пациентите, дава основание на дисертантката да препоръча използването на стандартизиран генеричен въпросник на лекарите хомеопати като надежден и научен инструмент за оценка на резултатите от хомеопатичното лечение.

Осъществено качествено проучване дават възможност да се получи информация в четири тематични области, свързани с избора на хомеопатия, процес на вземане на решение, въздействащи фактори и среда, връзка родител-пациент-хомеопат, фактори, определящи избора на конкретния лекат- хомеопат. Изследването е проведено по правилата за полу-структурирани интервюта – те са аудио-записани или на хартия, транскрибирани, обобщени и илюстрирани с думите на респондентите.

Резултатите навеждат на мисълта, че хомеопатията привлича с тези свои особености, които пациентите и родителите отчитат като недостатък на конвенционалната медицина - желанието да се ограничи употребата на антибиотици, да срещнат лекар, проявяващ съпричастност, професионализъм и вдъхващ доверие.

В значителна степен резултатите от двете проучвания се взаимно потвърждават.

В резултат на проведените изследвания и литературната справка за КАМ в България, докторантката определя здравната система в България според класификацията на СЗО на база степента на интеграция на конвенционалната и КАМ, като приобщаваща. Авторката посочва редица фактори, които трябва да се преодолеят за да се постигне интегративна система у нас.

Заклучението на авторката е, че интегрирането на конвенционалните и КАМ-модалности, базирано на медицинската наука, образование и законодателство може да доведе до по-успешно управление на хроничните заболявания.

Дисертационният труд завършва с 5 подробно обосновани изводи, написани компетентно и съответстващи на извършената работа. Мотивираните изводи, които д-р Капинчева прави служат като основа за дадените 7 препоръки към политически, образователни и научни институции, професионални и пациентски организации.

Посочените от докторантката приноси на дисертационния труд са в две категории: оригинални и практико-приложни, които приемам като логичен резултат от изпълнение на поставената цел и задачи.

Забележки: Авторката би могла да избегне ненужното задълбочаване в подробности при представяне на методиката, което пък може да бъде оправдано със желание за по-пълната ѝ обосновка, както и повторения на текст при представяне на резултатите и дискусията по тях.

Във връзка с дисертационния труд докторантката е представила три публикации, и три участия в научни форуми. Статиите са публикувани в списанията „Социална медицина”, „Асклепий”, а една в BMC Public Health (2019) 19: 1648 , Impact Factor: 3.275. Две от участията са на международни форуми в чужбина. Считаю, че тези публикации и участия отразяват различни етапи от реализирането на изследователската цел и съдействат за популяризиране постиженията на докторантката сред научната общественост.

Авторефератът достоверно възпроизвежда съдържанието на дисертационния труд. Подготвен е в обем от 58 страници и е съставен от части, които представят най-съществените резултати, изводи, препоръки и приносите на дисертационния труд, както и публикациите, свързани с него.

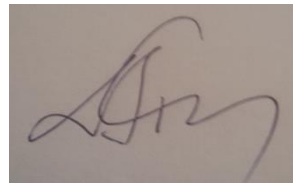
Заклучение

Дисертационният труд е един от първите задълбочени проучвания у нас по въпросите на възникване, развитие и разпространение на КАМ в България и несъмнено е принос за развитие на адекватни политики за нейното практикуване. Той насочва към едно реално съществуващо и доста разпространено явление – КАМ, което търси своето разпознаване, място и развитие, базирани на строг регламент и гаранции за сигурност и безопасност за гражданите, политическа и научна подкрепа. В тази светлина проведеното изследване от д-р Капинчева и представените резултати са необходими и

подкрепящи. В дисертационния труд прозира професионалната насоченост, теоретична подготовка и дългогодишен опит на авторката в областта на хомеопатията и история на медицината, както и принадлежността ѝ към организациите на професионалистите в тези области. Остава впечатлението, че авторката приема и разработва тази тема като мисия и предизвикателство.

Въз основа на гореизложеното по отношение на актуалността, значимостта на тематиката, приложената методика, анализа на резултатите, характера на приносите, както и личните ми впечатления от дисертантката, считам че мисията на докторантурата е изпълнена както в образователен, така и в научен аспект, давам своята **положителна оценка и вот за присъждане на д-р Искра Славчева Капинчева на Научната и образователна степен „доктор” по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“.**

Изготвил рецензията:

(проф. д-р Стоянка Попова, д.м.)

8.02.2021г.